

Timurlularda İdari ve Askerî Bir Görevli: İçkiler An Administrative and Military Officer in the Timurids: Ichkis

Muhammed Emin KOÇAK

Sorumlu Yazar/Corresponding Author

Dr. Muhammed Emin KOÇAK

Ankara, Türkiye

ORCID: [0000-0001-7536-7956](https://orcid.org/0000-0001-7536-7956)

e-mail: emin.kocak0@gmail.com

Başvuru/Submitted: 22.02.2024

Kabul/Accepted: 21.05.2024

Atf: Koçak, Muhammed Emin, "Timurlularda İdari ve Askerî Bir Görevli: İçkiler", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 7/2 (Aralık 2024): 342-352.

Citation: Koçak, Muhammed Emin, "An Administrative and Military Officer in the Timurids: Ichkis", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 7/2 (December 2024): 342-352.

Lisans/License:

Öz- İçki ünvanlı görevliler, tarihte çeşitli Türk ve Moğol devletlerinde görülür. Altın Orda Hanlığı, Safeviler ve Şeybânî Hanlığı bu devletler arasındadır. Timur tarafından 1370 tarihinde kurulan Timurlularda da İçki ünvanlı kimselere rastlanır. Görebildiğimiz kadarıyla kurucu hükümdar Timur'dan son hükümdar Sultan Hüseyin Baykara'ya kadar İçki makamında olan insanlar vardır. Timurlularda İçkilerin güçleri ve etkinlikleri dönemsel olarak farklılık göstermektedir. İçki olarak adlandırılan görevliler, hükümdara oldukça yakın bir konumda yer almışlardır. Bu kişiler, hükümdarın güvenini kazanmış insanlar arasından seçilmektedir. İçkiler, Timurlularda muhtelif görevler üstlenmişlerdir. Onlar, hükümdar ile savaşlarda bulunmuş, hükümdarın muhafızlığını yapmış ve av faaliyetlerine katılmışlardır. Bazı zamanlarda ise bir askerî birliğe komutan olarak atanmışlardır. Ayrıca merkezî bürokraside oldukça önemli konumlara yükselerek devlet idaresinde yer edinmişlerdir. Timur döneminde İçkilerden daha çok askerî faaliyetler noktasında bahsedilir. Bunlar Timur'un yanında seferlere katılarak dikkate değer ölçüde fayda sağlamışlardır. Timur'un ardından oğlu ve halefi Mirza Şahruh döneminde de İçki ünvanlı görevliler hükümdarın yanı başında yer almışlardır. Mirza Şahruh sonrası dönemde İçki ünvanlı görevlilerin güçlerini ve etkinliklerini artırdıkları tespit edilmiştir. Özellikle Sultan Hüseyin Baykara döneminde İçkiler, devlet idaresinde oldukça yüksek makamlara ulaşmıştır. Ayrıca önemli şehirlere vali olarak da atanmışlardır. İçkiler zaman içerisinde, Timurlularda idari ve askerî alanda mühim bir güce ulaşmışlardır. Bu çalışmada İçkilerin kimler olduğu araştırıldı. Ek olarak onların ordu ve devlet idaresindeki rolleri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler–Timurlular, Timurlu ordusu, Timurlu askerî tarihi, İçkiler, Timur, Sultan Hüseyin Baykara.

Abstract – Officials with the title of ichki existed in various Turkish and Mongol states in history. The Golden Horde Khanate, the Safavids and the Shabani Khanate were among these states. In the Timurids founded by Timur in 1370, people with the title of ichki were also encountered. As far as we can see, from the founding ruler Timur to the last ruler Sultan Husain Bayqara there were people in the position of ichki. Under the Timurids, the power and activity of the ichkis varied periodically. The officials, called ichki, occupied a position that was very close to the monarch. They were chosen from among the people who earned ruler's trust. Ichkis played various roles in the Timurids. They fought battles with the ruler, served as his guards and participated in hunting activities. Sometimes they were appointed as commanders of military units. They also rose to very important positions in the central bureaucracy and gained a place in the state administration. During the Timurid period, ichkis were mostly mentioned in the context of military activities. They benefited considerably from participating in campaigns on the Timur side. After Timur, during the reign of his son and successor Mirza Shahrukh, officials with the title of Ichki were at the side of the ruler. In the post- Mirza Shahrukh period, officials with the title of Ichki increased their power and influence. Especially during the reign of Sultan Husain Bayqara, the Ichkis reached very high positions in the state administration. They were also appointed governors of important cities. Over time, the Ichkis reached an important power in the administrative and military fields of the Timurids. This study investigated who the Ichkis were. In addition, their role in the military and state administration is examined.

Keywords– Timurids, Timurid army, Ichkis, Military history of Timurid, Timur, Sultan Husain Bayqara.

Yayın Tarihi	26 Aralık 2024
Hakem Sayısı	Ön İnceleme: İki İç Hakem (Editör-Yayın Kurulu Üyesi) İçerik İncelemesi: Üç Dış Hakem
Değerlendirme	Çift Taraflı Kör Hakemlik
Benzerlik Taraması	Yapıldı-İntihal.Net
Etik Bildirim	ortacagarastirmalaridergisi@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr
Date of Publication	26 December 2024
Reviewers	Single Anonymized - Two Internal (Editor board member) Double Anonymized - Three External
Review Reports	Double-blind
Plagiarism Checks	Yes – İntihal.Net
Complaints	ortacagarastirmalaridergisi@gmail.com
Conflicts of Interest	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest.
Grant Support	No funds, grants, or other support was received.
Copyright & License	Author(s) publishing with the journal retain(s) the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr

EXTENDED ABSTRACT

Officials with the title of ichki existed in various Turkish and Mongol states in history. The Golden Horde Khanate, the Safavids and the Shabani Khanate were among these states. In the Timurids founded by Timur in 1370, people with the title of ichki were also encountered. As far as we can see, from the founding ruler Timur to the last ruler Sultan Husain Bayqara there were many people in the position of ichki. Under the Timurids, the power and activity of the ichkis varied periodically. The officials, called ichki, occupied a position that was very close to the monarch. They were chosen from among the people who earned the ruler's trust. Ichkis played various roles in the Timurids. They fought battles with the ruler, served as his guards and participated in hunting activities. Sometimes they were appointed as commanders of military units. They also rose to very important positions in the central bureaucracy and gained a place in the state administration. During the Timurid period, ichkis mostly mentioned in the context of military activities. Two people with the title of Icki during that period were Muhammad Azad and Tukul Baverchi. They benefited considerably from participating in campaigns on the Timur side. The officers named Ichkis fought heroically in battles and were rewarded by the monarch. Muhammad Azad, for example, participated in the Battle of the Terek River in 1395, when Timur faced Toktamish, Khan of the Golden Horde. Similarly, Muhammad Azad participated in Timur's Indian expedition and was rewarded by the Timur for his heroism in battles. Tukul Baverchi participated in both pitched battles and castle sieges. For example, Tukul Baverchi participated in the siege of Ankara Castle in 1402. Tukul Baverchi was also an official at the palace of the ruler. who prepared his meals. He prepared the ruler's

meals. Because of this, he was a very reliable official in the palace. After Timur, during the reign of his son and successor Mirza Shahrukh, officials with the title of Ichki were at the side of the ruler. During the reign of Shahrukh, Ichkis participated in campaigns with the ruler. They were also always on the side of the ruler. For example, during the reign of Shahrukh, there was a failed assassination attempt on the ruler in 1427. The assassin captured and slaughtered by the Ichkis, who were with the ruler. In the post-Mirza Shahrukh period, officials with the title of Ichki increased their power and influence. Especially during the Sultan Bayqara's reign, the Ichkis reached very high positions in the state administration. They were also appointed governors of important cities. Alī Shīr Navāī was the most powerful Ichki during the reign of Sultan Husain Bayqara. Alī Shīr Navāī was a childhood friend of Sultan Husain Bayqara. His first duty was as a sealer, which was an important duty of the government. Then he was promoted by the ruler in 1472 and became an amīr (bey). He was also appointed governor of Astarbad, a strategic location, in 1487. People who were close to Alī Shīr Navāī or his relatives were also close to the ruler as Ichkis. Mawlana Sahib Fasihiddin, who had good relations with Alī Shīr Navāī and Amir Haidar, who was Alī Shīr Navāī 's cousin, were examples of this situation. In addition, Alī Shīr Navāī was economically rich man. He has built many madrasas, khankahs and mosques. It was understood that the children of those who were viziers during the reign of Sultan Husain Bayqara also took part in the palace as Ichki did. For example, the sons of the vizier Khwaja Qıwamuddin Nizamulmulk, Khwaja Kamaluddin Husayn and Khwaja Rashiduddin Amidulmulk were Ichki in the court of Sultan Husain Bayqara. Khwaja Kamaluddin Husayn was a talented poet, an intelligent man and an eloquent speaker. Khwaja Rashiduddin Amidulmulk was skilled in military matters. The example of Khwaja Kamaluddin Husayn and Khwaja Rashiduddin Amidulmulk showed that a person who was a vizier in the Timurid court and his children also rose in the palace as Ichki. In the Timurids, not only the rulers, but also the amīrs (bey) had officials with the title of Ichki. It was observed that the Ichkis owned their own land and reached a certain level of economic status. After a while, the Ichkis were promoted in rank and became bey. It is also recorded in the sources that Ichkis sometimes betrayed their masters. Over time, the Ichkis reached an important power in the administrative and military fields of the Timurids. This study investigated who the Ichkis were and from which groups they were selected. In addition, their roles in the military and state administration were examined.

GİRİŞ

İçkiler (İçgi), hükümdarın güvenini kazanmış olup hem idari hem de askerî faaliyetlerde bulunan bir gruptur. Muhtelif Türk-Moğol devletlerinde İçki ünvanlı kimselere rastlanılır. Mesela Altın Orda Han'ı Toktamış'ın, Yağlı Bey Behrin (یغلی بی بهرین) adlı İçki Beyi'nin olduğu, Şeybânî Özbek Hanlığın'da, İçkilerin hükümdarın tahtının arkasında yer aldığı ve toplantıları idare ettiği görülür.¹ Meşhur tarihçi Hândmîr'in (ö.1535) ifadelerinden Safevîlerde de İçki ünvanlı görevlilerin olduğu söylenebilir.² İçkiler, Timurlularda da görülür. Timurlular, 1370 tarihinde Semerkant merkezli Mâverâünnehir'de kurulmuş olan bir Türk-İslâm devletidir ve hanedanın adı, kurucu hükümdar Timur'dan gelir. Timur döneminde (1370-1405), yapılan askerî seferler neticesinde büyük bir imparatorluk oluşmuştur. Söz konusu imparatorluk bünyesinde, pek çok idari ve askerî görevli barındırmaktadır ki bu görevlilerden birisi de İçkilerdir. İçkiler (ایچکیان)³, hükümdarın yakınları⁴ arasındadır ve hükümdara sınırsız erişim hakkına sahiptir. Ayrıca onlar, hükümdarın muhafızı ve hane halkı içerisinde yer alan kimseler olup hükümdar ile bağlarını evlilik ve süt kardeşlik yoluyla güçlendirmişlerdir. Ek olarak İçkilerin, çoğu zaman hükümdarın yanında konumlandıkları, danışmanlık hizmetinde buldukları bilinmekle birlikte⁵ hizmet ettikleri efendilerinden maaş yahut ödeme aldıkları da görülür.⁶ Bu çalışmanın amacı Timurlularda idari ve askerî görevlerde bulunan İçki ünvanlı devlet görevlilerinin kimler olduğu, nasıl seçildiği, orduda ve devlet yönetiminde hangi görevlerde bulduklarının ortaya konmasıdır.

1. Timur ve Mirza Şahruh Döneminde İçkiler ve Faaliyetleri

Timur'un iktidar döneminde (1370-1405) Timurlu kaynaklarında İçki ünvanlı kimselere dair pek çok bilgi vardır. Zikredilen dönemde, Timur'un İçkileri olarak adı geçen iki kişi Muhammed Azad ve Tükel Baverçi'dir.⁷ Söz konusu ikili, Timur'un seferlerinde ve meydan savaşlarında bulunmuştur. Mesela Timur'un, 1393'te Şiraz yakınlarında Muzafferîlerden Şah Mansur ile yaptığı savaşta Muhammed Azad ve Tükel Baverçi mertçe savaşmış ve kahramanlıklar göstermişlerdir.⁸ Ardından aynı tarihte ordu Bağdat'a yönelmiş, Dicle Nehri'nden Timur'un geçmesi için Muhammed Azad'ın cesaretle nehri geçtiği, karşı tarafta yer alan gemileri ele geçirdiği ve sonrasında ise Timur'un da Dicle Nehri'nden karşıya geçtiği görülür. Muhammed Azad'ın ele geçirdiği geminin, Sultan Ahmed Celayir'in⁹ hassa gemisi olduğu da ifade edilir.¹⁰ Timur'un, 1395'te Altın Orda Han'ı Toktamış ile karşılaştığı Terek Muharebesi'ne, Muhammed Azad ve Tükel Baverçi katılmış hatta savaşın tüm şiddetiyle devam ettiği sırada hükümdarı (Timur'u) korumak için Timurlu ordusundan Muhammed Azad, kardeşi Ali Şah ve Tevekkül Baverçi düşman tarafından bir araba ele geçirerek düşman saldırısına karşı Timur'u muhafaza etmişlerdir. Onlar arabaları kalkan yerine düşmana karşı kullanarak savunma yapmışlardır.¹¹ Burada

¹ Şerefeddin Ali-i Yezdî, *Zafernâme*, C.I, yay. Muhammed Abbasî, (Tahran: Çap-ı Rengin, 1336 h.ş.), 536; V. Barthold, "17. Asırda Özbek Hanları Saraylarındaki Merasim", çev. Abdülkadir İnan, *Türk Hukuk Tarihi Dergisi* 1, (Ankara 1941-42):189; Abdulkadir Macit, *Şeybânî Özbek Hanlığı (Siyasî, İdarî, Askerî ve İktisadî Yapı)* (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2016), 169.

² Khwandamir, *Habibu's-Siyar*, C.III (2), çev.- haz. Wheeler M. Thackston, (Cambridge: Harvard University, Sources of Oriental Languages and Literatures 24, 1994), 597.

³ Kelime hakkında bkz. Gerhard Doerfer, *Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen: Unter besonderer Berücksichtigung älterer neupersischer Geschichtsquellen, vor allem der Mongolen- und Timuridenzeit*, C.II, (Wiesbaden, Franz Steiner Verlag GMBH, 1965), 174-175; Shiro Ando, *Timuridische Emire nach dem Mu'izz al-ansâb*, (Berlin: Klaus Schwarz Verlag, 1992), 250-253.

⁴ İsmail Aka, *Timur ve Devleti*, (Ankara: TTK Yayınları, 2014), 162.

⁵ Maria Eva Subtelny, *Timurids in Transition (Turko-Persian Politics and Acculturation in Medieval Iran)* (Leiden: Brill, 2007), 34-35, 68.

⁶ Hândmîr, *Düsturü'l-Vüzerâ*, yay. Said Nefisi, (Tahran: İkbâl Matbaası, 2535 ş.y.), s. 406.

⁷ Şerefeddin Ali-i Yezdî, *Zafernâme*, C.II, 280-281.

⁸ Nizâmeddin-i Şâmî, *Zafernâme*, çev. Necati Lugal, (Ankara: TTK Yayınları, 1987), 163; Hâfız-ı Ebrû, *Zübdetü't- Tevârih-i Baysunguri*, C.II, yay. Seyyid Kemal Hac Seyyid Cevâdî, (Tahran: İntişarat-ı Esatir, 1395 h.ş.), 759; Şerefeddin Ali-i Yezdî, *Zafernâme*, C.I, 436; Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn ve Mecma'-ı Bahreyn*, C. I (2), yay. Abdülhüseyn-i Nevâi, (Tahran: Pejûhişgâh-ı Ulum-i İnsanı ve Muta'alat-ı Ferhengi, 1383 h.ş.), 666.

⁹ Celayirîlilerin, 1410 tarihinde vefat eden hükümdarıdır. Detaylı bilgi için bkz. Faruk Sümer, "Ahmet Celayir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.II, TDV Yayınları, İstanbul 1989, 53-54.

¹⁰ Nizâmeddin-i Şâmî, *Zafernâme*, 170; Şerefeddin Ali-i Yezdî, *Zafernâme*, C.I, 451; Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn*, C. I (2), 676.

¹¹ Şerefeddin Ali-i Yezdî, *Zafernâme*, C.I, 533; Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn*, C. I (2), 711; Khwandamir, *Habibu's-Siyar*, C.III (1), 262.

İçkilerin tehlike anında hükümdarın korunması için özel çaba gösterdikleri anlaşılır. Timur'un Hindistan seferi (1398-1399)¹² sırasında, Ketur tarafına gönderilen ordunun komutanın Muhammed Azad olduğu, düşmanla mücadele sırasında büyük kahramanlıklar gösterdiği, bundan dolayı Timur tarafından ödüllendirildiği ve kendisine bir koşun (قوشون)¹³ verildiği bilinmektedir.¹⁴ Hindistan seferinden Semerkant'a dönerken 1399'da Timur'un, sefer boyunca cesaret gösteren adamlarını ödüllendirdiği ve Muhammed Azad'a başarılarından dolayı hassa mallarından değerli bir elbise, kemer ve tırkeş (sadak/okluk) verdiği görülür.¹⁵ Timur'un Hindistan seferine dair kıymetli bilgiler veren Gıyâseddin Ali-i Yezdî, Timur'un sefer sonrasında Semerkant'a dönüş yolunda Timurlu hanedanından torunu Emîrzade Pir Muhammed'in koşunundan birisine yukarıda adı geçen eşyaları hediye ettiği bilgisini verir ancak Muhammed Azad'ın ismi geçmemektedir.¹⁶ Timur'un 1401'de Memlûkler ile Şam (Dımaşk) önlerinde karşılaştığı savaşta Muhammed Azad ve Tükel Baverçi ordunun öncü birlikleri arasında yer almış ve 1402 yılında ordu Anadolu'ya yürümeden önce Aras Nehri'ni geçtikten sonra düzenlenen ava, Muhammed Azad ve Tükel Baverçi katılmıştır.¹⁷ Benzer şekilde Tükel Baverçi'nin adı, 1402'deki Ankara Kalesi kuşatmasında da yer alır.¹⁸

Tükel Baverçi hakkında ifade edilmesi gereken bir diğer husus onun taşıdığı *baverçi* ünvanıdır. Bilindiği üzere baverçiler/bavurçiler, hükümdarın sarayında yemeklerini hazırlayan görevlilerdir.¹⁹ Dolayısıyla Timurlu sarayında üstelendiği iş itibarıyla hükümdarın hane halkından sayılmakta olup Timur'a yakın bir konumdadır. Aynı şekilde Muhammed Azad da kaynaklarda hane-i beççegan²⁰ olarak zikredilmektedir. Bundan dolayı Muhammed Azad ve Tükel Baverçi saraydaki yerleri hasebiyle hükümdarın hane halkından olup Timur'un yakınında bulunan görevliler arasındadır. Ayrıca Timur döneminde İçki oldukları bilenen ve askerî seferlere katılan Devletşah, Şeyh Ali, İduku Çagar, Şeyh Muhammed Ali, Mansur, Bavereç Çehre ve Hasan Candar'ın isimleri kaynaklarda görülür. Mesela, Mansur, Bavereç Çehre, Devletşah, Şeyh Ali, İduku Çagar, ve Şeyh Muhammed Ali, Timur'un Hindistan seferinde yer almıştır.²¹ Benzer şekilde Timur'un 1390'da Doğu Çağatay Hanlığı'na karşı gönderdiği orduda Hasan Candar ve Tükel Baverçi gibi İçkilerin ve koşun komutanlarının bulunduğu görülür.²² Ayrıca Timur döneminde mühardar²³ olan ve İçkiler arasında ondan daha iyisinin bulunmadığı ifade edilen Abdullah'ın ismi de zikredilir.²⁴ Yukarıda Timur dönemiyle ilgili aktarılan bilgiler ışığında İçkilerin hükümdarın yanında seferlere katıldıkları, av faaliyetlerinde yer aldıkları, meydan savaşlarında ve kale kuşatmalarında aktif rol oynadıkları ve hükümdar tarafından takdir edilerek ödüllendirildikleri anlaşılmaktadır.

¹² Detaylı bilgi için bkz. Muhammed Emin Koçak, "Timur'un Savaş Sanatı: Hindistan Seferi Örneği (1398-1399)", *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi* 5, S.9 (Ocak 2023): 161-176.

¹³ Koşun en genel tanımıyla bir askerî birliktir. Kaynaklarda koşunun kaç kişiden oluştuğuna dair farklılıklar görülür. Şâmî'nin *Zafername*'sinin Tahran'da Simnâni tarafından yapılan neşrinde altı yüz askerden, yedi koşun oluşturulduğu görülür. Nizâmüddin-i Şâmî, *Zafername*, yay. Penahî Simnâni, (Tahran: İntişarat-ı Bamdad, 1363 h.ş.), 45. Muhammed Haydar Mirza Duğlat ise Doğu Çağatay Hanlığın'da koşunu, bin kişilik askerî birlik olarak açıklar. Mirza Muhammed Haidar Duglath, *Tarih-i Rashidi*, çev. Denison Ross, (London: Curzon Press, 1972), 55.

¹⁴ Nizâmüddin-i Şâmî, *Zafername*, 211; Şerefeddin Ali-i Yezdî, *Zafername*, C.II, 30; Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn*, C. I (2), 743-744; Hâfiz-ı Ebrû, *Zübdetü't- Tevârih-i Baysungurî*, C.II, 828-829.

¹⁵ Nizâmüddin-i Şâmî, *Zafername*, 247; Hâfiz-ı Ebrû, *Zübdetü't- Tevârih-i Baysungurî*, C.II, 871; Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn*, C. I (2), 798.

¹⁶ Gıyâseddin Ali-i Yezdî, *Saâdetnâme ya Ruznâme-i Gazavât-ı Hindustan*, yay. İrec Afşar, (Tahran: Miras-ı Mektub, 1379 h.ş.), 174.

¹⁷ Şerefeddin Ali-i Yezdî, *Zafername*, C.II, 233, 280-281.

¹⁸ Şerefeddin Ali-i Yezdî, *Zafername*, C.II, 301.

¹⁹ Zahirüddin Muhammed Bâbü, *Baburnâme*, (*Babur'un Hatıratı*), C.III, çev. Reşit Rahmeti Arat, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1970), 496.

²⁰ Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn*, C. I (2), 743; Khwandamir, *Habibu's-Siyar*, C.III (2), 340. Bu ıstılah, yüksek ihtimal ile İçki ünvanı ile doğrudan ilişkilidir.

²¹ Şerefeddin Ali-i Yezdî, *Zafername*, C.II, 27, 44.

²² Şerefeddin Ali-i Yezdî, *Zafername*, C.I, 353-354.

²³ Mühürdarlar, hükümdarın yakınları arasındadır. Merkezî hükümet makamları içerisinde oldukça önemlidir. Beatrice Forbes Manz, *Timurlenk (Bozkırların Son Göçebe Fatih)*, çev. Zuhal Bilgin, (İstanbul: Kronik Kitap, 2017), 307.

²⁴ *Muizzü'l-Ensâb*, Bibliothèque Nationale Paris, Persian 67, 98a.

Timur'un halefi ve oğlu Mirza Şahruh döneminde²⁵ (1405-1447) İçkilere dair bilgiler kaynaklarda yer alır. Mesela Timur, 1404 yılında Çilav'a giderken ordugâhta bulunan oğlu Mirza Şahruh'un rahatsızlık yaşaması üzerine, Mirza Şahruh kendisine ait İçkileriyle beraber Herat'a gönderilmiştir.²⁶ Bu durum İçkilerin askerî seferlere hizmetinde buldukları şehzade ile katıldıklarını ortaya koyar. İçkilerin hükümdara sarayın dışında da eşlik ettikleri bilinmektedir. Örneğin Mirza Şahruh'a 1427 yılında Herat'ta Cuma namazı çıkışında Hurûflerden²⁷ Ahmed-i Lur adlı bir kimse suikast girişiminde bulunmuş ve hükümdar hafif bir şekilde yaralanmıştır.²⁸ Hükümdarın yanında bulunan İçkiler, suikastçı Ahmed-i Lur'u katletmiştir.²⁹ Mirza Şahruh döneminde de İçkilerin, hükümdarın yakınında konumlandıkları ve hükümdarın şahsî korumasını üstlendikleri görülür.

2. İçkilerin Yükselişi: Geç Dönem Timurlularda İçkilerin Konumu ve Etkinlikleri

Mirza Şahruh'un 1447 yılında vefat etmesiyle Timurlularda büyük bir iç kargaşa ortaya çıkmış ve bu dönemde meydana gelen iktidar mücadelesinde oğullar babalarını, kardeşler birbirlerini öldürmüştür. Mirza Şahruh'un torunu ve on yıl boyunca Horasan ve Mâzenderan'ın tamamı, Simnân, Damgan, Bedehşan, Merv, Mahan, Sîstan gibi şehirlerin ve bölgelerin hâkimi olan Ebu'l Kasım Babür'ün (ö.1457)³⁰ komutanlarının (emîr/bey), İçkilere sahip olduğu görülmektedir.³¹ Dolayısıyla Timurlularda sadece hükümdarlar değil, komutanların da mahiyetlerinde İçki ünvanlı görevliler vardır.

Timurlu hükümdarı Sultan Ebu Said zamanında³² (1451-1469) İçkilerin faaliyetleri hakkında kaynaklarda muhtelif bilgiler vardır. Bu dönemde Pehlivan Muhammed adlı bir kimsenin savaşlarda pek çok başarı gösterdiği, korkusuz olduğu ve yetimler ile ilgilendiği ifade edilerek padişahın iltifatını kazandığı görülür. Ayrıca Herat'ın asayiş ve güvenliğinin (Şahnegi/شحنگی) onun uhdesine verildiği ve hükümdarın İçkileri arasına dâhil edildiği bilgisi mevcuttur.³³ Benzer şekilde İçkilerin, hükümdar ile seferlerde hazır bulunduğu, divan vezirleri ile beraber hükümdarın huzurundaki toplantılarda yer aldıkları görülmektedir.³⁴ İçkilerin geç dönem Timurlu hanedan üyeleri üzerindeki etkinlikleri de göze çarpmaktadır. Mesela Sultan Ebu Said'in oğlu olan Mirza Ebubekir, (ö.1479), kendi adamı olan Emîr Celaleddin Mezid Argun'a gücümüş ve Emîr Celaleddin Mezid Argun'dan hoşlanmayan bir grup İçkinin ısrarlarıyla söz konusu emîri öldürmüştür.³⁵ Dolayısıyla İçkiler ile emîrler (bey) arasında anlaşmazlıkların olduğu ve ağırlığın bazen İçkilerden yana kaydığı anlaşılır.

Timurluların son hükümdarı Sultan Hüseyin Baykara³⁶ döneminde (1470-1506), İçkilerin konumlarında ve faaliyetlerinde artış olup zikredilen dönemde İçki ünvanlı görevliler, daha önce Timurlu tarihinde görülmediği kadar yüksek mevkilere ulaşmış ve adeta hükümdardan sonra ikinci adam olmuşlardır. Bu durumun en güzel örneği Sultan Hüseyin Baykara ile süt kardeşi olan (Kökeltaş) ve çocukluk yıllarından itibaren hükümdar ile arkadaşlığı bulunan³⁷ büyük şair ve devlet adamı Ali Şir Nevâ'dir. *Muizzü'l-Ensâb*'da³⁸ Sultan Hüseyin Baykara'nın adının altında yer alan görevliler listesinde Ali Şir'in ismi, emîr olarak zikredilir ve aynı zamanda mühardar olduğu da bilinmektedir.³⁹ Barthold,

²⁵ Mirza Şahruh dönemi hakkında detaylı bilgi için bkz. İsmail Aka, *Mirza Mirza Şahruh ve Zamanı* (Ankara: TTK Yayınları, 1994).

²⁶ Şerefeddin Ali-i Yezdî, *Zafername*, C.II, 410-411.

²⁷ Batınî bir akım olan Hurûflüğün kurucusu Fazlullah-ı Hurûfî'dir. Fazlullah-ı Hurûfî, Timur'un emriyle 1394'te öldürülmüştür. Musa Şamil Yüksel, *Timurlularda Din ve Devlet İlişkisi* (Ankara: TTK Yayınları, 2009), 106-107.

²⁸ Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn*, C. II (1), 381; Mirhond, *Ravzâtü's-Safa fi Sireti'l-Enbiyâ ve'l-Mülük ve'l-Hülefâ*, C.X, yay. Cemşid Keyânfer, (Tahran: İntişarat-ı Esatir, 1385 h.ş.), 5397.

²⁹ Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn*, C. II (1), 382.

³⁰ Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn*, C. II (2), 786.

³¹ Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn*, C. II (2), 777.

³² Sultan Ebu Said için bkz. Hayrunnisa Alan, "Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi (1451-1469)", Yayımlanmamış Doktora Tezi., (Mimar Sinan Üniversitesi, 1996).

³³ Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn*, C. II (2), 918.

³⁴ Abdürrezzak-ı Semerkandî, *Matla'-ı Sadeyn*, C. II (2), 978, 944.

³⁵ Khwandamir, *Habibu's-Siyar*, C.III (2), 431; Mirhond, *Ravzâtü's-Safa*, C.XI, 5722.

³⁶ Sultan Hüseyin Baykara hakkında bkz. Cihan Oruç, *Son Timurlu Hüseyin Baykara (1438-1506)* (İstanbul: Selenge Yayınları, 2021).

³⁷ Arazgul Rejepova, "Sultan Hüseyin Baykara Dönemi Derviş Ali İsyanı", *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi* 5, S.10, (2023): 539.

³⁸ Eser ve Timurlular için önemi hakkında bkz. Hayrunnisa Alan, "Muizzü'l-Ensâb'ın Timurlu Teşkilat Tarihi Bakımından Değeri", *Bellekten* 78, S. 282 (Ağustos 2014): 527-549.

³⁹ *Muizzü'l-Ensâb*, 159b; Ando, *Timuridische Empire*, 198.

Ali Şir'in, Sultan Hüseyin Baykara'nın önce mühürdarı olduğunu ve bu görevini sultana olan yakınlığı vasıtasıyla edindiğini ifade eder.⁴⁰ Tarihi kaynaklarda Ali Şir'in hükümdarın İçkileri arasında yer aldığı, resmi bir görevi olmadığı halde hükümdara, diğer pek çok emîrden daha yakın olduğu görülür. Ayrıca 1472 senesinde Ali Şir, Sultan Hüseyin Baykara tarafından terfi ettirilerek divan emîri olmuş ve Ali Şir, zikredilen dönemde ordunun başkomutanı (Emîrü'l-ümerâ) olan Emîr Muzaffer Barlas'ın haricinde tüm emîrlerden daha kıdemli bir pozisyona yükselmiştir.⁴¹ Dönemin tarihçilerinden Hândmîr'in vezirlere dair kıymetli bilgiler verdiği eserinde de Ali Şir'in ismi vezir değil emîr olarak zikredilmektedir.⁴² Ali Şir'in ismi, dönemin önemli kaynaklarından olan *Bedâyi'el-Vekâyi'* de ise pek çok yerde Büyük Emîr (امير كبير) olarak geçer.⁴³ Bâbü (ö.1530) ise Ali Şir'i, Sultan Hüseyin Baykara'nın yakını ve danışmanı şeklinde ifade ederek çocukluk dönemlerinde aynı mektepte olduklarını aktarır.⁴⁴ Meşhur tezkire yazarı Devletşâh Semerkandî (ö.1494-95?), Ali Şir'i "din ve devletin koruyucusu, şeriat ve milletin sığınağı" olarak görür. Ayrıca "zamanın padişahının (Sultan Hüseyin Baykara), onun öğütlerinden faydalandığını" söyler.⁴⁵

Ali Şir'in Uygur kökenli bahşi⁴⁶ olduğu ve stratejik açıdan zikredilen dönemde önemli bir konumda olan Astarâbad'a 1487'de vali (hâkim) olarak atandığı bilinmekte olup⁴⁷ onun siyasî pozisyonunun yanı sıra ekonomik durumunun da oldukça iyi olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim dinî kurumlar inşa ettirme noktasında oldukça ön plandadır. Mesela Herat'a, İhlasiye Medresesi'ni inşa ettirmiştir.⁴⁸ İhlasiye Medresesi'nin dışında üç adet medrese, yedi tane hankah ve ülkenin farklı yerlerinde yirmi adet cami yaptırdığı da bilinmektedir.⁴⁹ Aktarılanların dışında Ali Şir'in dönemine damgasını vurmuş olan sanatsal ve edebî yönü de vardır ki bu çalışmanın sınırlarını aştığından söz konusu husus hakkında bilgi verilemeyecektir. İçki olduğu bilinen Ali Şir, görüldüğü üzere Sultan Hüseyin Baykara döneminde hem siyasî hem de ekonomik olarak oldukça güçlü bir pozisyonadadır. Onun hükümdar ile olan şahsî ilişkisi, hükümdarın süt kardeşi ve zeki biri olması sayesinde bahsi geçen dönemde özellikle devlet idaresinde mühim bir konumda olmasına imkân vermiştir. Ali Şir'in öne çıkan bir diğer özelliği hem İçki ünvanına sahip olup hükümdarın yakın çevresine dahil olması hem de Timurlu bürokrasisinde yüksek bir konumda yer almasıdır.

Ali Şir'in akrabalarının da İçki ünvanı taşıdığı anlaşıyor. Mesela Ali Şir'in yeğeni cesaretli ve güçlü Horasan emîrlerinden daha üstün olan Emîr Haydar, Sultan Hüseyin Baykara'nın ilk dönemlerinde sarayda İçki olarak yer almış fakat isyankâr davranışları sebebi ile 1498/1499 yılında öldürülmüştür.⁵⁰ Ali Şir, eserinde Emîr Haydar'ın "kendisine yakınlığından dolayı evlat yerinde olduğunu, gençlik boyunca ilim öğrenmeye çalıştığını ve ok atmak, kılıç kullanmak gibi meziyetlere sahip olduğunu" zikreder.⁵¹ Emîr Haydar örneği bahse konu olan dönemde İçki ünvanlı kimselerin doğal olarak iyi silah kullanan kimselerden seçilmiş olabileceğini yahut askerî yeteneklerinin olduğunu düşündürür.

⁴⁰ V. V. Barthold, *Mir Ali Şir ve Türkmen Halkının Tarihi*, çev. İlhan Aslan, (İstanbul: Post Yayınları, 2020), 47.

⁴¹ Khwandamir, *Habibu's-Siyar*, C.III (2), 432; Mîrhond, *Ravzâtü's-Safa*, C.XI, 5726.

⁴² Hândmîr, *Düsturü'l-Vüzerâ*, 398, 418.

⁴³ Zeyneddin Mahmud-ı Vâsîfî, *Bedâyi'el-Vekâyi'*, C.II, yay. Alexander N. Boldirev, (Tahran: Bünyad-ı Ferhengi İran, 1349 h.ş.), 102, 122, 149.

⁴⁴ Bâbü, *Baburnâme*, C.II, 266.

⁴⁵ Devletşâh Semerkandî, *Devletşâh Tezkiresi (Tezkire-i Devletşâh)*, C.IV, çev. Necati Lugal, (İstanbul: Kervan Yayıncılık, 1977), 572.

⁴⁶ Bahşiler, devletin yönetim merkezi olan Divân-ı âlâ (*Divân-ı Buzurg*)'un kayıtlarını tutan görevlilerdir. Hayrunnisa Alan, *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular (1360-1506)* (İstanbul: Ötüken Neşriyat 2015), 278-279.

⁴⁷ Maria Eva Subtelny, "Alî Şîr Navâ'î: Bakhshî and Beg", *Harvard Ukrainian Studies*, Vol. 3/4, Part 2. (1979-1980): 799-800, 804. Ali Şir'in Astarâbad'a vali olarak atanması hakkında bkz. Rejepova, "Sultan Hüseyin Baykara Dönemi", 549-540.

⁴⁸ Maria Eva Subtelny, "A Timurid Educational and Charitable Foundation: The Ikhlâşiyya Complex of 'Alî ŞîrNavâ'î in 15th-Century Herat and Its Endowment", *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 111, No. 1, (1991): 45-46.

⁴⁹ Yüksel, *Timurlularda Din ve Devlet İlişkisi*, 187, 189, 191.

⁵⁰ Khwandamir, *Habibu's-Siyar*, C.III (2), 473-474; Mîrhond, *Ravzâtü's-Safa*, C.XI, 5840-5841.

⁵¹ Alî-Şîr Nevâyî, *Mecâlisü'n-Nefâyis*, haz. Kemal Eraslan, çev. A. Naci Tokmak, (Ankara: TDK Yayınları, 2015), 488-489.

Sultan Hüseyin Baykara zamanında bir diğer İçki ünvanlı şahıslar, 1472’de vezir olarak atanan⁵² ve zamanla Timurlu bürokrasisinde mühim bir güce ulaşan Hacı Kıvâmüddin Nizâmü’l-Mülk’ün⁵³ oğulları, Hacı Kemâleddin Hüseyin ve Hacı Reşîdüddin Amîdülmülk’tür. Hacı Kemâleddin Hüseyin ve Hacı Reşîdüddin Amîdülmülk’ün sarayda İçki olarak görev yaptığı, Hacı Kemâleddin Hüseyin’in şiir yeteneğinin olduğu, kıvrak zekâlı ve etkili konuştuğu görülür. Hacı Reşîdüddin Amîdülmülk’ün ise kardeşinin yeteneklerine ek olarak askerî konularda becerikli olduğu aktarılmaktadır. Ayrıca İçki olan Hacı Kemâleddin Hüseyin ve Hacı Reşîdüddin Amîdülmülk’ün, üst düzey devlet görevlilerin yargılanması sırasında hükümdarın yanında divân evinde yer aldıkları da anlaşılır.⁵⁴ Hacı Kemaleddin Hüseyin ve Hacı Reşîdüddin örneği Timurlu idaresinde mühim bir konumda olan kimsenin, çocuklarının da saray içerisinde yükseldiğini yahut yer edindiğini göstermektedir. Ayrıca İçki ünvanlı kimselerin saraya alınması noktasında askerî yeteneklerinin yanı sıra şiir ve güzel konuşma gibi entelektüel özelliklere sahip olunması da göze çarpmaktadır. Emîr Haydar örneği ise hükümdara çocukluk yıllarından itibaren yakın olan Ali Şîr’in akrabasının, Sultan Hüseyin Baykara’nın yakınları arasında yer edindiğini düşündürmektedir.

Benzer şekilde bahsi geçen dönemde iyi huylu, üstün zekâlı ve satranç oyuncusu olan Esterâbadlı alim Mevlâna Sahib Fasîhiddin örneği de kayda değerdir. Onun kaside yazdığı ve zamanının büyük bir kısmını Ali Şîr’in yanında geçirdiği, Ali Şîr’in 1501’de ölümünden sonra Sultan Hüseyin Baykara’nın yakınları arasında yer aldığı, saray kütüphanesinin başına getirildiği ve İçki ünvanına sahip olduğu görülür.⁵⁵

İçkilerin askerî seferlerde yer aldıkları da açıkça zikredilmiştir. Mesela Sultan Ebu Said’in torunu olan Sultan Mesud Mirza (ö.1507)’ya karşı 1496 yılında çıkılan seferde Sultan Hüseyin Baykara ve ordusu Belh tarafına yürüyüşe geçmiştir. Sultan Mesud Mirza ile yapılan mücadelede İçkiler savaşa katılmış, hanedan üyelerinin komutasında diğer emîrlere beraber düşmanı takip harekâtı icra etmişlerdir.⁵⁶

Sultan Hüseyin Baykara döneminde devlet idaresinde önemli bir makama gelen vezirlerin, İçkileri azarladığı yahut kötü sözler söylediği münferit bir olay yaşanmıştır. Mesela dönemin idari ve ekonomik işlerinin başında yer alan Vezir Hacı Mecdeddin Muhammed, İçkilere ve diğer emîrlere kötü sözler sarf etmiştir.⁵⁷

Sultan Hüseyin Baykara zamanında İçki olanlar, bey (emîr) rütbesine yükseltilmiştir. Örneğin hükümdarın adamlarından Hoca Abdullah Merverid/Murvârîd, önce İçki olmuş ardından bey olarak atanmıştır.⁵⁸ Hacı Abdullah Merverid’in, hükümdarın yakın adamları arasında yer aldığı ve kendisine muhtelif rütbelere bahşedildiği aktarılmaktadır.⁵⁹ Benzer şekilde onun Sadr⁶⁰ olduğu, musiki, hat ile meşguliyetinin bulunduğu ve kanun çaldığı aktarılır.⁶¹ Bâbü, onun Sadr makamında bulunduğunu, ardından içki ve bey olduğunu, iyi kanun çaldığını, şiir söylediğini ve mahlasının da Beyânî olduğunu ifade eder.⁶² Ayrıca Hacı Abdullah Merverid, Sultan Hüseyin Baykara döneminde meşhur olan şiir meclislerinde⁶³ de bulunmuştur. Dolayısıyla İçki ünvanının bey ünvanından düşük olduğu ancak söz konusu rütbelere arasında geçişlerin yaşandığı açıktır. Hacı Abdullah Merverid örneği doğrultusunda

⁵² Subtelny, *Timurids in Transition*, 86.

⁵³ Hacı Kıvameddin Nizamülmülk hakkında bkz. Hândmîr, *Düsturü’l-Vüzerâ*, 418-432; Ali Rıza Yağlı, “Timurlu Devletinde Vezîrlere ve Vezîrlük Kurumu,” Yayınlanmamış Doktora Tezi., (Ankara Üniversitesi, 2014), 329-335.

⁵⁴ Khwandamir, *Habibu’s-Siyar*, C.III (2), 451-452; Mirhond, *Ravzâtü’s-Safa*, C.XI, 5783-5786.

⁵⁵ Khwandamir, *Habibu’s-Siyar*, C.III (2), 525; Mirhond, *Ravzâtü’s-Safa*, C.XI, 5978-5979.

⁵⁶ Khwandamir, *Habibu’s-Siyar*, C.III (2), 454; Mirhond, *Ravzâtü’s-Safa*, C.XI, 5795.

⁵⁷ Khwandamir, *Habibu’s-Siyar*, C.III (2), 444; Mirhond, *Ravzâtü’s-Safa*, C.XI, 5763. Hacı Mecdeddin Muhammed hakkında bkz. Yağlı, “Timurlu Devletinde Vezîrlere,” 311-323; Maria Eva Subtelny, “Centralizing Reform and Its Opponents in the Late Timurid Period”, *Iranian Studies*, Vol. 21, No. 1/2, (1988): 123-151.

⁵⁸ Bâbü, *Baburnâme*, C.II, 273.

⁵⁹ Devletşâh Semerkandî, *Devletşâh Tezkiresi*, 590.

⁶⁰ Timurlularda sadaret, hükümdar tarafından ataması yapılan en üst seviyeli dinî makam olarak görülür. Yüksel, *Timurlularda Din ve Devlet İlişkisi*, s. 151.

⁶¹ Ali-Şîr Nevâyî, *Mecâlisü’n-Nefâis*, 483-484.

⁶² Bâbü, *Baburnâme*, C.II, 273.

⁶³ Arazgul Rejepova, “Timurlularda Kültürel Hayat ve Sultan Hüseyin Baykara Dönemi,” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi., (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2019), 79-80; Maria Eva Subtelny, “The Poetic Circle at the Court of The Timurid Sultan Husain Baiqara and Its Political Significance,” Yayınlanmamış Doktora Tezi., (Harvard University, 1979), 143-145.

İçki ünvanı olan insanların, devlet idaresinde hatırı sayılır bir nüfuza ulaştıkları anlaşılmıştır. Görebildiğimiz kadarıyla İçki ünvanı, daha etkili bir konum olan bey makamına ulaşma yahut sıçrama noktası olmuştur. Hacı Abdullah Merverid, Sultan Hüseyin Baykara döneminde idarede mühim bir güce ulaşan kimsenin aynı zamanda entelektüel birikiminin olduğunu bir kez daha göstermektedir.

Yukarıda adı geçen Sultan Ebu Said'in torunu Sultan Mesud Mirza'nın hizmetinde İçki ünvanlı kimseler olduğu⁶⁴, onlar ile beyleri arasında anlaşmazlık yaşandığı ve İçkilerin kendilerine ait arazilerinin varlığı da bilinmektedir.⁶⁵ Bâbü'r'ün de 1497 yılında Semerkant'ı ele geçirdiğinde iç beylerinden Sultan Ahmed Tenbel'i, büyük beylerinin arasına dahil ettiği bilgisi mevcuttur. Benzer şekilde bazı İçkilerin, Semerkant'taki erzak yetersizliğinden dolayı Bâbü'r'ü terk ettiği de görülmüştür. Ayrıca İçkilerin Bâbü'r ile beraber savaflara katıldıkları, ordunun merkezinde konumlandıkları ve efendilerinin istişare meclislerinde yer aldıkları anlaşılmıştır.⁶⁶

SONUÇ

Bu çalışma ile Timurlularda idari ve askerî görevleri olan İçkilerin kimler olduğu, hükümdar ile ilişkileri, orduda ve devlet idaresindeki etkinlikleri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Kurucu hükümdar Timur döneminde İçkiler, daha çok askerî seferlerde yer almışlardır. Bu durum devletin kuruluş ve gelişim süreci ile yakından ilişkilidir. İçkiler, meydan savaflarında, kale kuşatmalarında ve av faaliyetlerinde çeşitli görevler üstlenmişlerdir. Özellikle bir meydan savaşında hükümdarın muhafızlığı noktasında büyük çaba gösterdikleri açıktır. Ayrıca söz konusu dönemde İçkiler, hizmetleri doğrultusunda hükümdar tarafından ödüllendirilmişlerdir. Timur zamanında İçki ünvanlı görevliler, hükümdarın oldukça yakınında bulunmuş olup; mühürdar Abdullah haricinde devlet bürokrasisinde büyük bir güç elde edemedikleri görülmüştür. Timur'un halefi ve oğlu Mirza Şahrüh döneminde İçkiler benzer şekilde seferlere katılım sağlamış olup hükümdarın yakın çevresinde yer almışlardır. Sultan Ebu Said zamanında İçkilerin hükümdar ile beraber seferlere katılma geleneği devam etmiştir. Mirza Şahrüh sonrası dönemde, İçkilerin kademeli bir şekilde güçlendiği anlaşılmıştır. Özellikle Timurluların son hükümdarı Sultan Hüseyin Baykara döneminde İçkiler, askerî ve idari kadrolarda etkin bir pozisyon elde etmişlerdir. Söz konusu hükümdar zamanında İçki ünvanlı kimseler hem merkezi idare teşkilatında mühim bir güce ulaşmış hem askerî seferlerde boy göstermiş hem de stratejik şehirlerin idaresinde bulunmuşlardır. Dolayısıyla Timurlularda İçkilerin, güçlerinin doruğa ulaştığı dönem Sultan Hüseyin Baykara'nın iktidar yıllarıdır. Bahsi geçen hükümdarın hâkimiyet süresi boyunca bir İçki olan Ali Şir'in faaliyetleri yukarıda zikredilen hususlara bir örnek teşkil eder. Hükümdarın çocukluk arkadaşı ve süt kardeşi olan Ali Şir, Sultan Hüseyin Baykara ile yakın ilişki içerisinde olmuştur. Merkezi idarede etkili bir güce ulaşan vezirlerin çocukları arasından da İçkiler seçilmiştir. Ali Şir'in yeğeni Emîr Haydar ve vezir Hacı Kıvâmüddin Nizâmü'l-Mülk'ün oğulları Hacı Kemâleddin Hüseyin ve Hacı Reşîdüddin Amîdülmülk mühim örnekler arasındadır. Mevlâna Sahib Fasîhiddin'in durumu Ali Şir'in çevresinde yer alan kişilerin sonraları İçki olarak hükümdarın yakınları arasına dâhil edildiğini de gösterir. Ayrıca bu kişiler, hükümdarın sarayında oldukça önemli pozisyonlarda bulunmuşlardır. Timurlular döneminde sadece hükümdarın İçkileri olmamış dönemin devlet adamlarının da İçki ünvanlı görevlilerinin olduğu anlaşılmıştır. İçkilere hizmetinde buldukları hükümdar yahut bey (emîr) tarafından ödeme yapıldığı ve içkilerin kendilerine ait arazilerinin olduğu da ortaya çıkmıştır. İçki ünvanlı kimselerin, sonrasında rütbelerinin yükseltilecek emîr (bey), payesine ulaştıkları da gözlemlenmiştir. Ayrıca Timurlular döneminde İçkilerin muhtelif komplo faaliyetlerinde yer aldıkları ve devlet adamlarının öldürülmesinde pay sahibi oldukları açıktır. Sonuç olarak İçkilerin, Timurlularda zaman içerisinde güçlerini ve etkinliklerini arttırdıklarını ve devlet kademesinde mühim görevlerde buldukları görülmüştür. Ancak hiçbir İçki, bir Timurlu hükümdarını tahtan indirip yerine yeni bir hükümdarı tahta çıkaracak kudrete sahip olmamıştır.

⁶⁴ Khwandamir, *Habibu's-Siyar*, C.III (2), 470.

⁶⁵ Bâbü'r, *Baburnâme*, C.I, 86.

⁶⁶ Bâbü'r, *Baburnâme*, C.I, 84, 78-79, 136, 138, C.II, 333.

KAYNAKÇA

- Abdürrezzak-ı Semerkandî. *Matla'-ı Sadeyn ve Mecma'-ı Bahreyn*. C. I (2), II (1), II (2), yay. Abdülhüseyn-i Nevâî. Tahran: Pejûhişgâh-ı Ulum-i İnsanı ve Muta'alat-ı Ferhengi, 1383 h.ş.
- Aka, İsmail. *Mirza Mirza Şahruh ve Zamanı*. Ankara: TTK Yayınları, 1994.
- Aka, İsmail. *Timur ve Devleti*. Ankara: TTK Yayınları, 2014.
- Alan, Hayrunnisa. "Muizzü'l-Ensâb'ın Timurlu Teşkilat Tarihi Bakımından Değeri", *Bellekten* 78, S. 282 (Ağustos 2014): 527-549.
- Alan, Hayrunnisa. *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular (1360-1506)*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2015.
- Alan, Hayrunnisa. "Sultân Ebû Said Devri Timurlu Tarihi (1451-1469)." Yayınlanmamış Doktora Tezi., Mimar Sinan Üniversitesi, 1996.
- Alî-Şîr Nevâyî. *Mecâlisü'n-Nefâyis*. haz. Kemal Eraslan, çev. A. Naci Tokmak. Ankara: TDK Yayınları, 2015.
- Ando, Shiro. *Timuridische Emire nach dem Mu'izz al-ansâb*. Berlin: Klaus Schwarz Verlag, 1992.
- Barthold, V. "17. Asırda Özbek Hanları Saraylarındaki Merasim", çev. Abdülkadir İnan, *Türk Hukuk Tarihi Dergisi*, C.1, (Ankara 1941-42): 184-192.
- Barthold, V. V. *Mir Ali Şir ve Türkmen Halkının Tarihi*. çev. İlhan Aslan, İstanbul: Post Yayınları, 2020.
- Devletşâh Semerkandî. *Devletşâh Tezkiresi (Tezkire-i Devletşâh)*. C.IV. çev. Necati Lugal. İstanbul: Kervan Yayıncılık, 1977.
- Doerfer, Gerhard. *Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen: Unter besonderer Berücksichtigung älterer neupersischer Geschichtsquellen, vor allem der Mongolen- und Timuridenzeit*. C.II. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag GMBH, 1965.
- Gıyâseddin Ali-i Yezdî. *Saâdetnâme ya Ruznâme-i Gazavât-ı Hindustan*. yay. İrec Afşar. Tahran: Miras-ı Mektub, 1379 h.ş.
- Hâfız-ı Ebrû. *Zübdetü't- Tevârih-i Baysungurî*. C.II. yay. Seyyid Kemal Hac Seyyid Cevâdî. Tahran: İntişarat-ı Esatir, 1395 h.ş.
- Hândmîr. *Düsturü'l-Vüzerâ*. yay. Said Nefisî. Tahran: İkbâl Matbaası, 2535 ş.y.
- Khwandamir. *Habibu's-Siyar*. C.III (2). çev.- haz. Wheeler M. Thackston. Cambridge: Sources of Oriental Languages and Literatures 24, Harvard University, 1994.
- Koçak, Muhammed Emin. "Timur'un Savaş Sanatı: Hindistan Seferi Örneği (1398-1399)", *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi* 5, S.9 (Ocak 2023), 161-176.
- Macit, Abdülkadir. *Şeybânî Özbek Hanlığı (Siyasî, İdarî, Askerî ve İktisadî Yapı)*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2016.
- Manz, Beatrice Forbes. *Timurlenk (Bozkırların Son Göçebe Fatih)*, çev. Zuhâl Bilgin, Kronik Kitap, İstanbul 2017.
- Mirhond. *Ravzâtü's-Safa fi Sîreti'l-Enbiyâ ve'l-Mülük ve'l-Hülefâ*. C.X-XI. yay. Cemşid Keyânfer. Tahran: İntişarat-ı Esatir, 1385 h.ş.
- Mirza Muhammed Haidar Duglath. *Tarikh-i-Rashidi*. çev. Denison Ross. London: Curzon Press, 1972. *Muizzü'l-Ensâb*, Bibliothèque Nationale Paris, Persian 67.
- Nizâmeddin-i Şâmî. *Zafernâme*, çev. Necati Lugal. Ankara: TTK Yayınları, 1987.
- Nizâmeddin-i Şâmî. *Zafernâme*, yay. Penahî Simnânî. Tahran: İntişarat-ı Bamdad, 1363 h.ş.

- Oruç, Cihan. *Son Timurlu Hüseyin Baykara (1438-1506)*. İstanbul: Selenge Yayınları, 2021.
- Rejepova, Arazgul. “Sultan Hüseyin Baykara Dönemi Derviş Ali İsyanı”, *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi* 5, S.10 (2023): 537-546.
- Rejepova, Arazgul. “*Timurlularda Kültürel Hayat ve Sultan Hüseyin Baykara Dönemi.*” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2019.
- Subtelny, Maria Eva. “A Timurid Educational and Charitable Foundation: The Ikhlâşiyya Complex of ‘Alī ShīrNavā’ī in 15th-Century Herat and Its Endowment”, *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 111, No. 1, (1991): 38-61.
- Subtelny, Maria Eva. “Alī Shīr Navā’ī: Bakhshī and Beg”, *Harvard Ukrainian Studies*, Vol. 3/4, Part 2. (1979-1980): 797-807.
- Subtelny, Maria Eva. “Centralizing Reform and Its Opponents in the Late Timurid Period”, *Iranian Studies*, Vol. 21, No. 1/2, (1988): 123-151.
- Subtelny, Maria Eva. *Timurids in Transition (Turko-Persian Politics and Acculturation in Medieval Iran)*. Leiden: Brill, 2007.
- Subtelny, Maria Eva. “*The Poetic Circle at the Court of The Timurid Sultan Husain Baiqara and Its Political Significance.*” Yayınlanmamış Doktora Tezi., Harvard University, 1979.
- Sümer, Faruk. “Ahmet Celayîr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C.II, TDV Yayınları, İstanbul 1989, 53-54.
- Şerefeddin Ali-i Yezdî. *Zafernâme*. C.I-II. yay. Muhammed Abbasî. Tahran: Çap-ı Rengin, 1336 h.ş.,
- Yağlı, Ali Rıza. “*Timurlu Devletinde Vezîrler ve Vezîrlik Kurumu.*” Yayınlanmamış Doktora Tezi., Ankara Üniversitesi, 2014.
- Yüksel, Musa Şamil. *Timurlularda Din ve Devlet İlişkisi*. Ankara: TTK Yayınları, 2009.
- Zahirüddin Muhammed Bâbü. *Baburnâme, (Babur’un Hatıratı)*. C.I-III. çev. Reşit Rahmeti Arat. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1970,
- Zeyneddin Mahmud-ı Vâsîfî. *Bedâyi’el-Vekâyi*. C.2. yay. Alexander N. Boldirev. Tahran: Bünyad-ı Ferhengi İran, 1349 h.ş.